

Правова глобалізація: питання праворозуміння суспільних процесів

**БЕЛІЧЕНКО Олександра Валентинівна - доктор філософії за спец. 081
Право, асистент кафедри теорії права та конституціоналізму Інституту права,
психології та інноваційної освіти, Національного університету «Львівська
політехніка»**

**УДК 340.116:316.42
DOI 10.32782/EP.2022.3.4**

Стаття присвячена проблемі правової глобалізації. Загалом авторами виокремлено чотири концепції праворозуміння: теорія модернізації, концепція транснаціонального права, економіко-соціальна концепція та інформаційно-технологічна.

Вказується, що глобалізація соціальної реальності характеризується значними змінами в сучасному світі, які призвели до перетворень як у міжнародних відносинах, так і всередині самих держав та їх правових систем.

Теорію модернізації (Wang, G.) пов'язують з ідеєю, що міжнародне право є первинним засобом глобальної трансформації, згодом воно розширюється до глобальних меж. Із зростанням усвідомлення важливості розвитку міжнародної спільноти формується явище модернізації, що передбачає оновлення міжнародних норм та інституцій на загальновизнаних принципах права

Концепція трансформаційного права (Michaels R.) породжена мотивацією про те, що в суспільстві необхідно регулювати дії чи події, що виходять за межі національних кордонів, тому потрібні для цього спільні нормативні акти. Публічне та приватне міжнародне право є складовою глобального права, проте останнє включає й інші норми «м'якого» регулювання.

Соціально-економічна концепція праворозуміння полягає у сприйнятті правової глобалізації як наслідку економіко-соціальної первинної глобалізації. Глобалізація є ключовим рушієм зростання та добробуту в усьому світі. Це провокує до прагнення економічного

зростання, для збільшення впливовості на міжнародно-політичній арені та задоволення потенціалу зростання. Глобалізація має економічні тенденції у бік перефозподілу капіталу та ринку праці, поєднання впливу технології та зростання міждержавних торгових угод, що дозволяють ухилятися від окремих національних торговельних бар'єрів. Вказане супроводжується потребою розроблення глобальних правил і торгових угод з чіткими загальними правилами поведінки, а отже, глобальність новітнього права.

Автор виокремив й інформаційно-технологічну концепцію, що розширює попередню, вважаючи глобальне право наслідком розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: глобалізація, правова глобалізація, суспільні процеси, концепції праворозуміння.

Постановка проблеми

Глобалізація права є одним із найважливіших викликів для правових систем країн. Процеси глобалізації впливають і на сферу права. Суспільні процеси вимагають врегулювання, тому там, де суспільство, завжди є право. Трансформація та поступальний розвиток характерні для суспільства, і це впливає на право. Воно не може бути сталою категорією. Право є «оболонкою» суспільних процесів, воно виражає ті цілі, ідеї, доктрини і цінності, що й сучасне суспільство.

Нездатність права та його інституційного механізму реагувати на швидкі зміни,

навіть на руйнівні зміни в суспільстві, з одного боку, породжує власні проблеми, а з іншого – виклики. Слід констатувати, що право в нових умовах піддається інтенсивним змінам, і це відбувається трансформовано, стандартизовано та уніфіковано на всій планеті. Становлення глобального права і інтеграція всіх національних правових систем є об'єктивно необхідною і логічною проблемою видозміни права під впливом зовнішніх процесів. В умовах глобалізації, як правило, проходить загальноцивілізаційний процес планетарного об'єднання різних сфер людської діяльності, що охоплює виробництво, технології, фінанси, торгівлю, культуру, політичні та державні інститути. Глобалізація – це макротенденція сучасного світового розвитку, це природний процес, що неможливо зупинити і важко відрегулювати; він відображає свого роду «результат» різноманітних і різноспрямованість світових сил.

Проте на сьогодні не можна констатувати широку актуалізацію проблеми глобалізації права в науковій доктрині. Не існує єдиних підходів до розуміння понять та й є непрогнозованими вектори розвитку глобальної правової системи. Тому є цінними і необхідними наукові дробки, які б стосувалися праворозуміння правової глобалізації в контенті трансформації соціального буття суспільства.

Стан дослідження

Дослідженню правової системи, її елементного складу та їхніх трансформаційних змін присвячені роботи О.М. Бикова, І.М. Жаровської, М.І. Козюбри, С.І. Максимова, Н.М. Оніщенко, В.П. Сальникова, В.М. Синюкова та інших учених. Проте тут важливо розуміти, що правова глобалізація має широке поле для аналізу, та окремі аспекти потребують повсякчасного додаткового аналізу.

Однак залишається певна наукова прогалина в дослідженні теорій праворозуміння правової глобалізації.

Метою цієї статті є аналіз теоретико-правових аспектів правової глобалізації че-

рез призму праворозуміння суспільних процесів сучасності.

Виклад основних положень

Термін «глобалізація права» стосується тлумачення суспільної реальності, відповідно до якої весь світ живе за єдиним набором правових норм. Такий єдиний набір правил може бути встановлений міжнародним органом, прийняті глобальним консенсусом або досягнуті шляхом паралельного розвитку соціального регулювання конкретних відносин в усіх частинах земної кулі.

В умовах глобалізації уніфікація права має значно ширше застосування, що зазвичай відноситься до процесу приведення державою чинного права до єдиних принципів, усунення розбіжностей і надання однаковості правовому регулюванню подібного чи близького видів суспільних відносин. Іншими словами, уніфікацію права можна визначити як співпрацю, спрямовану на створення міжнародного механізму регулювання відносин у сфері спільних інтересів держав.

Глобалізація соціальної реальності характеризується значними змінами в сучасному світі, які призвели до перетворень як у міжнародних відносинах, так і всередині самих держав та їх правових системи. Це зобов'язує політико-правову науку досліджувати сучасну державу і право з нової позиції, раніше невідомої цим наукам. Сама глобалізація є новим етапом у розвитку людської цивілізації, що впливає на політичну діяльність держав, функціонування в бізнес, правова система, міжнародне право, стан прав людини тощо. Це багатовекторність і багатомережна система.

Глобалізаційні процеси в праві мають синергетичну природу. Як вказує І.Жаровська, «цивілізація змінюється, і разом із нею змінюється вся політична та правова реальність. Такі зміни зумовлені в сучасну епоху не тільки історичним поступальним розвитком людства, але й глобалізаційними процесами, які щоразу пришвидшують трансформацію всього людського існування. Політична система, її складники, як-от правова система, система законодавства, правова культура та політична влада, одні з найпер-

ших відчувають зміни під впливом глобалізаційного простору» [1, с.18]. На сьогодні наукова спільнота виробила декілька підходів до праворозуміння сутнісного вияву правової глобалізації. Розглянемо їх детальніше.

Теорія модернізації вказує, що саме міжнародне право є первинним засобом глобальної трансформації. Воно розширюється до глобальних меж. Із зростанням усвідомлення важливості розвитку міжнародної спільноти формується явище модернізації як «прогресивний, еволюційний» процес, який призведе до трансформації «менш розвинених» суспільств у західні політичні, соціально-правові інститути». Згідно з теорією модернізації, чотири елементи є «критичними для трансформаційного процесу». Це раціоналізація, розбудова нації, демократизація та участь. Розвиток як принцип міжнародного права охоплює лише зусилля держав, тобто їхня співпраця для розробки суспільних, культурних, економічних, політичних і соціальних стандартів, котрі втілені в Статуті ООН і Міжнародному біллі про права людини при загальному розумінні загальноновизнаних прав людини та принципів міжнародне публічне право щодо дружніх відносин і співробітництва між державами [2].

Дещо іншою є концепція транснаціонального права. Ключова ідея полягає в тому, що в суспільстві необхідно регулювати дії чи події, що виходять за межі національних кордонів, тому потрібні для цього спільні нормативні акти. Публічне та приватне міжнародне право є складовою глобального права, проте останнє включає й інші норми, які не повністю підходять до стандартного розуміння права. Йде мова про правозуміння, визначене не як його джерело, а як функціональний засіб забезпечення глобального світопорядку. Юридичний позитивізм вимагає беззаперечної вихідної точки для правової системи - конституція, суверенний народ - і ця відправна точка, майже у всіх варіантах, прив'язана до держави [3].

Регулювання суспільних процесів є частиною державного суверенітету. Держави застосовують свої закони для формування та контролю соціальних та економічних умов на своїй території. Право як інстру-

мент для координації людської поведінки та збалансування суперечливих інтересів у суспільстві пов'язане з людською поведінкою як індивідуально, так і всередині людських організацій. Основною передумовою існування права є людська взаємодія, яка базується на емоціях, бажаннях і інтересах. Закон і легітимність (міжособистісна довіра або системна довіра) пов'язані одне з одним. Це призводить до припущення, що право втрачає свою актуальність зі зменшенням актуальності довіри. Сучасне глобальне право зменшує суверенітет держави, що, у свою чергу, зменшує роль національної системи права та національної системи законодавства.

Для прикладу приведемо докази іноземного експерта у сфері глобалізації С. Кооса (S. Koos). Він аргументує, що технологічна глобалізація та повсюдне поширення Інтернету вже призвели до втрати державного територіального суверенітету, останнє відповідно до втрати легітимності та «зниження довіри системи до закону». Також науковець доводить, що цифровізація відсуває актуальність людської поведінки та емоційності, і, отже, техніка все більше витісняє право [4].

Ще одним доктринальним підходом є розуміння правової глобалізації як наслідку економіко-соціальної первинної глобалізації. Глобалізація є ключовим рушієм зростання та добробуту в усьому світі. Це провокує до прагнення економічного зростання, для збільшення впливовості на міжнародно-політичній арені та задоволення потенціалу зростання. Це має також допомогти країнам, що розвиваються, диверсифікувати свої економіки у боротьбі з бідністю. Глобалізація має економічні тенденції у бік перерозподілу капіталу та ринку праці, пожвавлення впливу технології та зростання міждержавних торгових угод, що дозволяють ухилятися від окремих національних торговельних бар'єрів. Вказане супроводжується потребою розроблення глобальних правил і торгових угод з чіткими загальними правилами поведінки [5].

Сфера права сучасного суспільства вимагає досягнення економічного розвитку та обертається навколо важливих питань глобалізації режимів власності, фінансових

ринків, іноземних інвестицій, стійкості, гендерної рівності, прозорості та доступності в реалізації конституційних прав та прав у сфері адміністративного управління, основних прав в адміністративних і конституційних нормах режимів. Ці галузі права є ключовими для розуміння того, як правові реформи можуть покращити або погіршити індивідуальне благополуччя та як право залучено до проекту побудови національного та транснаціонального правових режимів, які сприяють або обмежують світову інтегровану економіку.

Оскільки все більше країн відкривають свою економіку, або частково, або повністю, зростає потреба визнати єдину систему та працювати над нею з єдиним законодавством. Також слід згадати уніфікацію правил гри при глобалізації ринків і ділової практики багатонаціональних компаній та транснаціональних корпорацій, які працюють на цих ринках. Відбувся певний рух до відносного єдиного глобального договірного та комерційного права.

У сучасному світі взаємозалежності та міжнародної торгівлі зростає важливість зростання гармонізації міжнародного комерційного права. Більшість країн тепер визнали необхідність уніфікованої, передбачуваної та прозорої системи права для захоплення іноземних інвестицій і міжнародної торгівлі з іншими країнами. У результаті цього, суди та законодавство більшості країн визнають і виконують рішення інших. Отже, спостерігається попередній рух до формулювання транснаціонального комерційного права [6] через договірні відносини.

Хоча останню концепцію розуміння сутності глобальних відносин у праві деякі науковці вмотивовано розширюють, оскільки глобалізація — це не лише економічна взаємозалежність, але більше – новітня система трансформації часу і простору в житті людини. Прогрес науки і технологія розвиваються так швидко, що вже всі аспекти людського життя нероздільні і навіть не можна відокремити технологічний розвиток. Через глобалізацію інформаційної сфери відбувається поява нових відносин – інформаційних, які обов'язково слід врегульовувати нормами права, тому сучасною тенденцією

є створення інформаційного глобального права.

Глобалізація в цьому випадку може тягнути вагому зміну в природі економічних і політичних відносин, що отримують нові загрози, а також додаткові можливості завдяки інформаційно-технологічним технічним винаходам. Барбара Паркер (B. Parker) дає пояснення глобалізації, вказуючи, що події, що відбуваються в усьому світі, швидко зближуються до форми єдиного інтегрованого світу, де економічні, соціальні культурні, технологічні, бізнесові впливи перетинають традиційні кордони і кордони, такі як нації, національних культури, час, простір. Глобалізація створює різноманітні виклики та нові проблеми, на які необхідно відповісти, тому право має потенціал використати глобалізацію на благо життя [7].

Глобалізація є наслідком всезагальних змін, тому впливу цього суспільного явища неможливо уникнути нікому і жодній країні. Глобалізація створює світ без кордонів, країни конкурують вільно в різних сферах, а іноді за межами юрисдикції країни. Ключовим елементом конкуренції виступають технології. Глобалізація світу розглядається як результат розвитку інформаційних технологій, особливо у використанні кіберпростору як засобу електронного зв'язку та методу поширення інформації по всьому світу.

Отже, на нашу думку, можна вказати про розвиток ще одної концепції розуміння правової глобалізації – інформаційно-технічної.

Висновок

Невизначеність правових соціальних відносин породжує невизначеність природи праворозуміння сутності глобальних правових процесів. У межах цієї наукової статті вдалося виокремити чотири концепції праворозуміння: теорія модернізації, концепція транснаціонального права, економіко-соціальна концепція та інформаційно-технологічна.

Перспективами майбутніх досліджень є аналіз впливу соціальних чинників (економічних, культурних, політичних, екологічних, військових, медичних тощо) та правову глобалізація суспільної реальності.

Література

1. Жаровська І. М., Биков О. М. Проблеми впливу на особу глобалізаційних проявів сучасної правової реальності *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2018. Вип. 52(1). С. 17-20.
2. Wang, G. International development law in the globalized world. 2006. URL: <http://www.austlii.edu.au/au/journals/JCULawRw/2006/10.txt/cgi-bin/download.cgi/download/au/journals/JCULawRw/2006/10.pdf>
3. Michaels R. Globalization and Law: Law Beyond the State, in *Theorising the Global Legal Order*. Oxford: Hart. 2013. P. 39-59.
4. Koos, S. Digital Globalization and Law. *Lex Scientia Law Review*, 2022. V.6(1) P. 33-68. <https://doi.org/10.15294/lesrev.v6i1.55092>
5. Inan C. From the Local to the Global: The Politics of Globalization. Ülgen S. et al. *Rewiring Globalization* Washington: Carnegie Endowment for International. 2022.
6. Merko G. Law and development under globalization. 2022. URL: <https://iust.edu.mk/wp-content/uploads/2022/07/Proceedings22.pdf#page=112>
7. Parker B. Ngadino, peranan hukum dalam globalisasi ekonomi, *Jurnal Pembaharuan Hukum*, V. I N.1 Januari-April 2014, P.59-65

SUMMARY

The article is devoted to the problem of legal globalization. In general, the authors singled out four concepts of legal understanding: the modernization theory, the concept of transnational law, the economic-social concept, and the information-technological concept.

It is indicated that the globalization of social reality is characterized by significant changes in the modern world, which have led to transformations both in international relations and within the states themselves and their legal systems.

The theory of modernization (Wang, G.) is associated with the idea that international law is the primary means of global transformation, subsequently expanding to global borders. With the growing awareness of the importance of the development of the international community, the phenomenon of modernization is forming, which involves updating international norms and institutions based on generally recognized principles of law

The concept of transformational law (Michaels R.) was born from the motivation that society needs to regulate actions or events that go beyond national borders, so joint normative acts are needed for this. Public and private international law is a component of global law, but the latter also includes other norms of «soft» regulation.

The socio-economic concept of legal understanding consists in the perception of legal globalization as a consequence of economic and social primary globalization. Globalization is a key driver of growth and prosperity around the world. This provokes the desire for economic growth, to increase influence in the international political arena and to satisfy the growth potential. Globalization has economic trends toward the redistribution of capital and the labor market, the increasing influence of technology, and the growth of interstate trade agreements that allow the circumvention of individual national trade barriers. This is accompanied by the need to develop global rules and trade agreements with clear general rules of conduct, and therefore the globality of modern law.

The author also singles out the information technology concept, which expands the previous one, considering global law as a consequence of the development of the information society.

Keywords: globalization, legal globalization, social processes, concepts of legal understanding.